

De **Werkgroep Liturgie** denkt na over de vorm van de eredienst. Deze keer wil ik graag samen met u kijken naar **liturgie en preek** en de volgende gedachten met u delen ter overweging.

Elke zondag gebeurt het nog: een kerkdienst met een preek. Omdat het zo hoort. (?) Misschien vinden veel kerkbezoekers het wel prima zoals het gaat. Toch is er soms onvrede. Dominees worstelen met de vraag hoe ze in tijden van ontkerkelijking een preek maken die er voor de luisteraars nog toe doet. De verwachtingen zijn hooggespannen: er gaat iets gebeuren, er móét iets gebeuren. Zij die er nog wél zitten, hoor je regelmatig klagen. Preken gaan vaak over hoofden heen. Preken zijn soms wel leuk, maar hebben weinig boodschap. Je denkt als luisteraar na afloop wel eens: ben ik hiervoor nu gekomen? Wat je hier kunt vinden is ook elders te halen. Bijvoorbeeld, misschien ervaren mensen God wandelend in de natuur of in een goed gesprek met een vriend 's avonds laat in het café. Sommige cabaretiers zetten de spanning die mensen ervaren tussen de wereld en henzelf, scherper neer dan dominees in menige preek.

De voorkeur voor prediking heeft een lange traditie, die wortelt in de Schrift zelf. In de orale cultuur van het Oude Testament is sprake van mensen die woorden van God ontvangen of menen te ontvangen. Het zijn profeten en priesters die Gods orakel toepassen op de situatie van het volk of van het individu. Zij zijn het die openbaring van God vertolken in een mondelinge overleveringscultuur van vertel- en uitlegtradities. Het Nieuwe Testament kunnen we zien als weerslag van zo'n cultuur, als prediking. Maar ook prediking als zodanig komt erin voor: Lucas beschrijft beeldend hoe Jezus, beïnvloed door de Geest, de Schriften uitlegt in de synagoge. Zijn verklaring is directe actualisatie: 'Vandaag hebben jullie deze schrifttekst in vervulling horen gaan' (Lucas 4 : 21). Jezus actualiseert en past de tekst toe op de situatie van de synagoge bezoekers en op zijn eigen persoon. Juist daardoor roept zijn prediking niet alleen volmondige instemming op, maar ook radicale weerstand. Een treffend voorbeeld dus van de manier waarop in prediking het woord op een kritische wijze op de werkelijkheid betrokken wordt. Als het goed is, brengt prediking de bijbel en de actualiteit met elkaar op spanning. Wet én evangelie, troost én confrontatie vragen om een zorgvuldige en theologisch afgewogen balans, al naar gelang het moment daarom vraagt. Het Woord van God is nooit af en klaar. De Eeuwige spreekt nog altijd voort.

De preek is een kroonjuweel van de protestantse traditie. De kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland geeft in artikel I aan dat: 'de kerk is geroepen om het Woord te horen en te verkondigen'. De prediking is voor veel predikanten een van de kerncompetenties. God spreekt tot de gemeente door de levende verkondiging.

Een onderzoek (uit 2012) van Ciska Stark¹ laat zien wat de kerkganger vooral verlangt: de voorganger dient in de preek een verbinding te leggen tussen de wereld van de bijbel en de eigen wereld. Daarbij kan de vraag gesteld worden hoe de woorden uit de Bijbel doorklinken voor het totale bestaan.

De preek zal vooral ruimte moeten scheppen, suggesties moeten oproepen, en soms expres meerduidigheid en vragen open laten. Het is de bedoeling dat de hoorder in het vertrouwen de preek 'afmaakt'. Maar er is meer nodig. De preek dient werkelijk bij te dragen aan een ontmoeting tussen het individuele levensverhaal van de kerkganger en het verhaal van de Schrift. Daarvoor is nodig dat het is ingebed in de liturgische viering waar een heilig spel gaande is. De eredienst is een ritueel dat van A tot Z gericht is op het scheppen van een ruimte. Een ruimte waarin de ontmoeting tussen God en mens mogelijk wordt. In dat heilige spel wordt de toon gezet. De ontmoeting wordt met woorden en gebaren vorm gegeven – votum en groet, zegen, gebed. In de aankleding – met kleur, muziek en soms andere liturgische uitingen – wordt meteen duidelijk dat dit niet een gewone plaats is. Het is een ruimte gevuld met diepere en symbolische betekenissen. We lezen en zingen teksten die soms ver afstaan van het gewone taalgebruik. We beseffen dat we met bijzondere zaken bezig zijn. Al deze elementen horen bij het heilige spel van de viering van de geloofsgemeenschap. Ze helpen ons om open te gaan voor die vreemde ontmoeting met een Woord 'van buiten'. Dat kan openbarend werken in ons persoonlijke levensverhaal. Waar we in de beweging stappen die de liturgie ons aanbiedt, daar kan de preek tot 'sacrament' worden. Dat wil zeggen: het zijn en blijven gewone mensenwoorden die klinken in de preek. Maar toch kan een mens in, met en onder die mensenwoorden een woord van God horen. De aanwezigheid van God zelf kan ervaren worden. Bij het denken over de preek gaat het dus ook om het denken over de liturgie als inbedding van de preek. Welke vormen en structuren bieden de hoorder ruimte, om deze tijd, plaats en gemeenschap te ervaren als een sacramentele ruimte waarin God zelf ontmoet kan worden? Verschillende mensen en groepen kunnen wel verschillende vormen nodig hebben.

Een reden om elke zondag weer samen te komen om naar een preek te luisteren, is: dat daarvoor juist in de samenkomst van de gemeente op déze zondag, in déze situatie en tot déze mensen het Woord van God klinkt te midden van liederen en gebeden.

Luisteren naar een preek is echt een kunst. De kunst van het meegaan in wat er gebeurt. Van heel bewust betrokken zijn in dat wonderlijke gebeuren van het preken. Bewust luisteren, weten waar je op moet letten, maakt je heel betrokken en kan een preek boeiend maken. Je ziet welke route de voorganger met het bijbelgedeelte gaat. Het gaat bij het preken om een heldere boodschap en een boeiende opbouw. Mensen kunnen leren luisteren door een bepaald preekproces te doorzien. Het zijn basisprincipes die overal aanslaan en in elke cultuur kunnen worden toegepast.

¹ onderzoeker en docent homiletiek (= preekkunde) in opdracht van de Protestantse Theologische Universiteit (PThU), Amsterdam.

Aandachtspunten daarbij zijn:

1. Het begin, de inleiding.
2. Wat is er aan de hand in het bijbelgedeelte?
3. Verdieping en verbreding. Wat is de boodschap?
4. 'Ja, maar'. Wat zijn de weerstanden tegen deze boodschap?
5. De toepassing. Wat wil je met deze boodschap doen?

Het gaat er niet om de kerkgangers te geven wat zij willen horen; en ook niet om een versimpeling van de inhoud. Bij het maken van een preek is de eerste stap in het preekproces van de voorganger: heldere bijbelse exegese (= bijbelse tekstuitleg). En vervolgens de tweede stap dat hij / zij nadenkt over de vraag: hoe kan ik deze boodschap dichtbij de hoorders brengen? Op een manier dat mensen op het puntje van hun stoel blijven zitten? Nee, het gaat niet om preken uit het hoofd of om 'donderpreken'. Het gaat om preken uit het hart. Oogcontact met de hoorders is daarbij belangrijk.

Standaard wordt tijdens de liturgie bij de opening van de Schrift, d.w.z. Gods Woord, om de Geest gebeden. Dat vraagt een openheid van voorganger en gemeente voor wat er vandaag toe doet. Dat vraagt om authentiek en ontspannen omgaan met de bronnen en verantwoording ervan. Het gezag van de preek is niet voorgegeven. Het gezag berust op gedeeld vertrouwen. In God die spreekt en in mensen die horen. Preken is na-zeggen, opnieuw zeggen en verwonderd blijven luisteren naar wat de Geest ons leert.

En aan het eind van de week

Klonk altijd weer

'Ssst! Vader werkt aan de preek'

En ik weet nog heel goed, dat ik als kind

's Zaterdagavond door de half geopende deur

Vaders werkkamer binnenkeek

Ja, dat mocht

Even kijken in 't keukentje van God

Even kijken hoe 't Hemelse Gerecht

Wordt klaargemaakt

Niemand heeft daar toegang tot

Voor ieder blijft de deur op slot

Slechts voor domineeskinderen de eer

Om heel af en toe te kijken

In 't keukentje van de Heer.... *)

*) Uit: "Pastorie" Seth Gaaikema